

V.1

Poučevanje in učenje etike

Vlasta Novak Zabukovec

Povzetek

Psihologija, kot veda, ki proučuje delovanje človeka, pri svojem delu zahteva poznavanje etike in načel etičnega delovanja. Ključni dokumenti o etičnem delovanju psihologov so nastajali v okviru Evropske zveze združenj psihologov (European Federation of Psychologists' Associations – EFPA) z namenom ozaveščanja in poenotenja etičnih standardov znotraj evropskega prostora. Poseben poudarek pa se namenja tudi poučevanju in učenju etike. Zato bodo v prispevku predstavljeni različni pristopi, njihov pomen in učinkovitost pri poučevanju ter učenju etike. Prispevek se zaključí z naborom izzivov pri poučevanju in učenju etike.

Ključne besede: poučevanje in učenje etike, vseživljenjsko učenje, izkustveno učenje, študenti, interaktivni pristopi poučevanja, socialni kontekst poučevanja

Uvod

Poznavanje etičnih načel in z njimi skladno ravnanje sta ključna pri različnih strokah, kot so npr. medicina, veterina ali biokemija pa tudi sociologija, zgodovina in nenazadnje tudi psihologija. Psihologija, kot veda,

Novak Zabukovec, V. (2023). Poučevanje in učenje etike. V V. Poštuvan in M. Čerče (ur.), *Psiholog v dilemi: etične vsebine in etična zavest v praksi* (str. 615–622). Založba Univerze na Primorskem. <https://doi.org/10.26493/978-961-293-275-6.615-622>

ki preučuje delovanje človeka, pri svojem delu zahteva poznavanje etike in načel etičnega delovanja. *Kodeks poklicne etike psihologov* (v nadaljevanju *Kodeks*) (Društvo psihologov Slovenije, 2019), ki vključuje štiri skupne načel – spoštovanje človekovih pravic, strokovna kompetentnost, odgovornost psihologov in integriteta poklica – vsakega psihologa vodi k doseganju visokih standardov delovanja in k skrbi za kakovost njegovega dela. *Kodeks* opredeljuje obseg in vsebine etičnih načel, ki so vključene v strokovno delo. Hkrati pa naj bi psihologom pomagal pri razreševanju etičnih dilem ter poskrbel za zaščito uporabnikov psiholoških storitev. Kot je zapisano v *Kodeksu: Psihologi smo pri svojem delu dolžni spoštovati poklicno identiteto psihologa, psihološko stroko in etična načela, zapisana v tem kodeksu*.

Izhodišča etike psihologov

Odbor za etiko (Board of Ethics) je v okviru Evropskega združenja psihologov (European Federation of Psychologists' Association – EFPA) pripravil vrsto dokumentov, katerih namen je ozvestiti in poenotiti razumevanje etičnih vidikov delovanja psihologov, saj to pomembno prispeva h kvaliteti dela in posledično psihološki stroki prinese večji ugled. Na spletni strani <http://ethics.efpa.eu/board-of-ethics/> najdete naslednje dokumente: *Model Code of Ethics* (2015), *Evaluative Procedure and Corrective Action* (b. 1.a), *Memorandum on Possible Member Associations' Actions against Members in Being Censured by Another Member Association* (b. 1.b). Pripravili so tudi smernice za posebna področja, kot so mediacija, internet, mediji in forenzika. Leta 2017 pa so uredili dokument o poučevanju etike pri psihologih (*Recommendations: Teaching Professional Ethics for Psychologists*).

Tudi v smernicah evropskega certifikata EuroPsy (Evropska zveza psiholoških združenj, 2019) pri opisu kurikula najdemo zahtevo po vključevanju etičnih vsebin. Pri dodiplomskem študiju naj bi študenti spoznali etične kodekse in strokovno etiko, na magistrski stopnji študija pa naj bi podrobneje spoznali etična načela in njihovo uporabo. Prav tako naj bi razvijali ustrezne spretnosti za uporabo etičnih načel in etičnih kodeksov v praksi. Tudi pri razvijanju primarnih in usposobitvenih kompetenc po modelu EuroPsy je zaznati potrebo po poznavanju etičnih načel ter njihove vpletenosti v strokovno delo psihologa.

Drugače je pri opredelitvi kompetenc psihologov, ki jih je pripravila Mednarodna zveza za uporabno psihologijo (International Association

of Applied Psychology). V svojem dokumentu posebej opredeljuje kompetenco etičnega ravnanja in jo opisuje takole: poznavanje etičnih/poklicnih kodeksov, standardov in smernic, statutov, pravil, predpisov in sodne prakse; zmožnost prepoznave etičnih in pravnih vprašanj v različnih psiholoških dejavnostih; sposobnost prepoznavanja in usklajevanja konfliktov med ustreznimi kodeksi ter zakoni in obravnavanje konvergence, razhajanj ter dvoumnosti; sposobnost uporabe prej omenjenih znanj in veščin v povezanih situacijah poklicne dejavnosti; spretnost iskanja informacij in sposobnost vedeti, kdaj se posvetovati in kako ponuditi posvetovanje; spretnost asertivnega in primernega vzgajanja etičnih ter pravnih vprašanj; sposobnost sprejemanja ali prilagajanja lastnega etičnega modela odločanja in njegove uporabe na način osebnostne celovitosti ter kontekstualne občutljivosti; sposobnost gradnje in sodelovanja v sodelovalni, podporni vrstniški mreži (The International Association of Applied Psychology, 2016).

Tudi model kocke (Rodolfa idr., 2005) v svoj nabor kompetenc psihologov vključuje kompetenco razumevanja etike, pravnih standardov in političnih vidikov ter zagovarjanja stroke. Sodi med temeljne kompetence, kar lahko razumemo kot nujen pogoj za prakticiranje psihološke stroke. Zajema poznavanje etičnih, pravnih in strokovnih standardov, zavedanje in izvrševanje etičnega odločanja ter etično ravnanje.

Ne glede na to, kateri nabor kompetenc omenjamo oz. kako kompetence psihologov poimenujemo, pri vseh je zaznati jasno sporočilo o tem, da je poznavanje etike in razvijanje strategij etičnega ravnanja ključno za razvoj vsakega psihologa, ne glede na kontekst dela.

Poučevanje in učenje etike

V programih izobraževanja psihologov najdemo vsebine etike, ki se izvajajo kot posamični predmet ali pa so vključene v posamezne predmete oz. področja psihologije. Ugotovljeno je (Prentice, 2014), da veliko študentov čuti potrebo po predstavitvi področja etike, a te vsebine po drugi strani dojemajo kot nezanimive. Ob tem lahko razumemo, da poučevanje zgolj teoretičnih etičnih vsebin ne vodi v ozaveščenost in razumevanje etike. Zato je treba v proces vključevati raznolike pripomočke (npr. filme, avdioposnetke) ali posamične primere iz prakse; tako ustvarimo interakcijo med gradivom in študenti, kar je lahko ključna spodbuda pri učenju etike in etičnega ravnanja. Deborah W. Balogh (2002) poleg tega poudarja, da so študenti bolj motivirani za učenje, če so čustveno zavzeti, ko si

lahko vsebine osmislijo in če so v pedagoški proces vključene interaktivne metode.

Yeşim Korkut (2020) v svojem članku navaja, da se je poleg interaktivnega pristopa pri poučevanju etike treba zavedati, da je pomembno prepoznavanje strategij reševanja etičnih dilem in čustvenih vzgibov, ki so pri tem reševanju prisotni. Med ključne interaktivne metode uvršča: študijo primera, igro vlog in reflektivno skupinsko razpravo. Poudarja, da naj bi poučevanje in učenje potekala v majhnih skupinah, saj je s tem omogočena aktivna vključenost vseh udeležencev. Primerni pa so tudi raznoliki pripomočki, kot so npr. avdio- ali videoposnetki, filmi, avdio- ter videokonference. Pri tem se je treba zavedati konteksta, v katerem poučevanje oz. učenje etike poteka. Pomembne so izkušnje študentov, njihove vrednote, prepričanja in družbena klima, v kateri poteka pedagoški proces.

Melanie M. Domenech Rodriguez idr. (2019) so predstavili rezultate raziskave o vključevanju vsebin etike v več kot 130 doktorskih programih v ZDA. Pri analizi pedagoških pristopov so ugotovili, da je bilo najpogostejše uporabljeno predavanje, sledijo razprave v manjših skupinah in predstavitve študentov ter izkustvene naloge in razprave v večjih skupinah. Udeleženci so reševali različne naloge, kot so branje tekstov ali članikov, ustne ali pisne analize etičnih primerov, predstavitve ali igre vlog. Izvajalci predmeta so najpogostejše uporabili poučevanje s primerom, razvijali odnos zaupanja s študenti, predstavili cilje, uporabljali Sokratovo metodo in posredovali korektivno povratno informacijo. Najpogostejši cilji, ki so jim tekom izobraževanja sledili, so bili: razvijanje kritičnega mišljenja, priprava študentov za uporabo etičnega odločanja, nudenje specifičnih informacij s področja etike, priprava na težke etične odločitve, priprava študentov na uporabo etičnih načel v praksi, razvijanje tolerance do dvosmiselnosti in spodbujanje samorazkrivanja pri študentih.

Gottlieb idr. (2019) predstavljajo nekaj ključnih načel pri poučevanju in učenju etike:

1. *Poučevanje in učenje etike ima pozitiven značaj.* Ker je poučevanje etike močno povezano s pravili, z načeli in moralo, je pomembno, da se v tem procesu poudarja predvsem napredek pri usvajanju in razumevanju etičnih načel ter nekažnovalen odnos. Osnovno znanje o etičnih kodeksih in zakonodajnih okvirih je potrebno in ustvarja potreben temelj za nadgradnjo etičnih vsebin. Drugje avtorji (Handelsman idr., 2002) poudarjajo,

da je treba razvijati pozitivno etiko, ki se izogiba strokovnemu discipliniranju in poudarja uravnotežen ter integrativen pristop, ki študente spodbuja, da optimalno izkoristijo svoj etični potencial. To lahko vodi h kvalitetni izvedbi pedagoškega procesa, saj tako pri študentih povečuje zavedanje o temeljnih etičnega delovanja. Hkrati jim omogoča postavljanje etičnih vprašanj v širši kontekst, prav tako njihovih vrednot kot tudi motivacije pri etičnem odločanju. Pozitivna etika lahko pri študentih spodbudi večjo odprtost tudi v smislu reševanja zahtevnejših etičnih izzivov in morebitnega iskanja pomoči pri drugih, kar spodbuja strokovno sodelovanje in razpravo o etičnih načelih (Gottlieb idr., 2019).

2. *Poučevanje in učenje etike je vseživljenjski proces.* Psihološka strokovna praksa je tako kompleksna, da je težko reči, da poznamo odgovore na vse etične izzive. Zgolj asimilacija znanja ni dovolj, saj zanemarja kontekst etičnih izzivov. Strokovni razvoj psihologa poteka v različnih delovnih kontekstih, kar pomeni, da sta potrebna stalno preverjanje vrednot in iskanje ustreznih rešitev pri raznolikih etičnih dilemah. Zato je strategija integracije pravi odgovor na etične izzive. Ta pa zahteva stalno pridobivanje novega znanja in izkušenj, kar pri psihologu pomeni nenehna preizkušanje v novih situacijah in trening etičnega odločanja (Gottlieb idr., 2019).
3. *Poučevanje in učenje etike je izkustveno.* Proces poučevanja in učenja etike poteka izkustveno, saj je to odgovor na specifičen etični izziv oz. identificirane potrebe ter tako študentu/psihologu omogoča odziv na etično dilemo. V procesu reševanja etičnih izzivov praviloma upoštevamo kognitivno delovanje posameznika in ga usmerjamo v razvijanje veščin etičnega odločanja. To je proces, ki izzove odkrivanje relevantnih virov znanja ter postavljanja hipotez in je potreben ter uporaben, zato ga velja spodbujati (Gottlieb idr., 2019). A se je pri tem treba zavedati, da v procesu odločanja sodelujejo tudi čustveni procesi, ki pomembno vplivajo na odločitev (Kurkut in Sinclair, 2020). Kot vemo, je učenje učinkovitejše, kadar upoštevamo čustva oz. jih pri odločitvah ne zanemarimo. Pozitivna čustva spodbudijo učenje, negativna ga praviloma upočasnijo, čustvena vznemirjenost pa lahko posameznikovo aktivnost spodbudi (Betan in Stanton, 1999).

4. *Poučevanje in učenje etike potekata v spodbudnem socialnem kontekstu.* Kot vsako poučevanje in učenje tudi poučevanje in učenje etike potekata v socialnem okolju, ki omogoča strokovno razpravo. Zaželeno je posvetovalno, spodbudno okolje, ki spodbuja ideje, dopušča njihovo tehtanje in integrira vrednote, motivacijo ter cilje. Pozitivna čustva spodbujajo boljše etične odločitve, nudijo okolje za razvijanje kompetentnosti in vztrajnosti ter omogočajo pozorno skrb zase (Gottlieb idr., 2019).
5. *Poučevanje in učenje etike sta usmerjena v izkušnje ter potrebe študentov.* Kontekst poučevanja in učenja etike naj upošteva pretekle izkušnje študentov, njihova prepričanja, vrednote in cilje. Učitelji, ki poučujejo etiko, naj bi ocenjevanje teh ključnih vidikov opravili neformalno in na njih gradili prakso poučevanja, saj bodo študenti tako pretekle izkušnje uspešno integrirali v nove učne situacije (Gottlieb idr., 2019).

Zaključek

Poseben poudarek, ki ga stroka namenja etiki, je vsekakor zelo zaželen. Etično delovanje, v različnih delovnih okoljih psihologov, je pogoj in nuja za kvalitetno opravljeno delo. Uzavestiti, usmerjati in uravnati strokovno delovanje v smeri visokih etičnih standardov bi moralo postati vodilo vsakega psihologa, ne glede na to, na katerem področju dela. Osnovna etična načela in njihova aplikacija, kar psiholog spozna tekom študija, predstavljajo šele začetek učnega procesa. Praksa odpira nove primere in raznolike priložnosti, kar ustvarja pogoj za nikoli dokončano pot vseživljenjskega učenja, tudi na področju etike. Praksa, strokovni dialog, supervizija ali intervizija so pristopi, ki omogočajo strokovno rast oz. razvoj etičnih kompetenc.

Izzivi, ki jih lahko naslovimo pri poučevanju in učenju etike, so predvsem naslednji:

- stalno in sistematično vključevanje etičnih vsebin v času študija, najprej na osnovni in nato na zahtevnejši ravni v smislu sprejemanja etičnih odločitev ter delovanja v praksi;
- vsebine etike naj bodo razumljene kot vsebine vseživljenjskega učenja; treningi etičnega odločanja in ravnanja so nujen del stalnega strokovnega razvoja, ki prispeva k izpopolnjevanju in specializaciji kompetenc v različnih delovnih kontekstih;

- poučevanje in učenje etike naj bo pozitivno naravnano, spodbudno in interaktivno; podprto naj bo s kratkimi predavanji in študijem literature, na višji ravni pa naj prevladujeta metodi razprave in odprtega dialoga; razvija naj se strategije etičnega odločanja ob upoštevanju čustvenih vidikov učenja.

Literatura

- Balogh, D. W. (2002). Teaching ethics across the psychology curriculum. *American Psychological Society*, 15(7), 29–37.
- Betan, E. J., in Stanton A. L. (1999). Fostering ethical willingness: Integration of emotional and contextual awareness with rational analyses. *Professional Psychology: Research and Practice*, 30(3), 295–301.
- Domenech Rodriguez, M. M., Erickson Cornish J. A., Thomas J. T., Forrest, L., Anderson, A., in Bow J. N. (2019). Ethics education in professional psychology: A survey of American Psychological Association accredited programs. V E. Y. Droghin (ur.), *Ethical conflicts in psychology* (5. izd., str. 209–217). American Psychological Association.
- Društvo psihologov Slovenije. (2019). *Kodeks poklicne etike psihologov*.
- European Federation of Psychologists' Associations. (2015). *Model code of ethics*.
- European Federation of Psychologists' Associations. (B. 1.a). *Evaluative procedure and corrective action*.
- European Federation of Psychologists' Associations. (B. 1.b). *Memorandum on possible member associations' actions against members being censured by another member association*.
- Evropska zveza psiholoških združenj. (2019). *EuroPsy: evropski certifikat iz psihologije; Pravilnik EFPE o EuroPsy z dodatki*. Društvo psihologov Slovenije.
- Gottlieb, M. C., Handelsman, M. M., in Knapp, S. (2008). Some principles for ethics education: Implementing the acculturation model. V E. Y. Droghin (ur.), *Ethical conflicts in psychology* (5. izd., str. 174–182). American Psychological Association.
- Handelsman, M. M., Knap, S., in Gottlieb, M. C. (2002). Positive ethics. V C. R. Snyder in S. J. Lopez (ur.), *Handbook of positive psychology* (str. 731–744). Oxford University Press.
- Korkut, Y. (2020). Teaching and learning psychology ethics as a meaningful and enjoyable experience. *Psychology in Russia: State of the Art*, 13(1), 33–41.

- Korkut, Y., in Sinclair, C. (2020). Integrating emotion and other nonrational factors into ethics education and training in professional psychology. *Ethics & Behavior*, 30(6), 444–458.
- Prentice, R. (2014). Teaching behavioral ethics. *Journal of Legal Studies Education*, 31(2), 325–365.
- Rodolfa, E. R., Bent, R. J., Eisman, E., Nelson, P. D., Rehm, L., in Ritchie, P. (2005). A Cube Model for competency development: Implications for psychology educators and regulators. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(4), 347–354.
- The International Association of Applied Psychology. (2016). *International declaration on core competences in professional psychology*.